

Socialdepartementet
103 33 Stockholm

Stockholm 2011-05-10

Yttrande över delbetänkandet Gårdsförsäljning (SOU 2010:98)

IOGT-NTO har inbjudits att lämna synpunkter på utredningens förslag. Vi redovisar våra synpunkter i det följande.

Sammanfattning

I mer än 100 år har Sverige bedrivit en restriktiv och framgångsrik alkoholpolitik. Den framhålls som ett föredöme världen över och allt fler länder väljer att införa vår politik. IOGT-NTO är mycket kritiska till att utredningen föreslår en modell som i grunden skulle förändra den svenska alkoholpolitiken. Att låta både svenska och utländska tillverkare av alkohol få sälja alkoholdrycker direkt till konsumenter innebär ett tydligt avsteg från desintresseringsprincipen och kommer att leda till ökad försäljning och därmed ökad alkoholkonsumtion i samhället. Förslaget innebär en prioritering av producenternas intresse av ökad försäljning framför folkhälsoskäl och undergräver förtroendet för den svenska alkoholpolitiken och dess mål.

Vid en prövning i EU-domstolen är vi övertygade om att Sverige inte kommer att kunna försvara detaljhandelsmonopolet under artikel 37 i FEUF om gårdsförsäljning tillåts. Sverige kan därmed tvingas att ändra lagstiftning och behöva upphäva detaljhandelsmonopolet. Utredningens förslag går långt utöver direktiven och ligger inte alls i linje med den politik och mål som regeringen fastställt. Införande av gårdsförsäljning i enlighet med utredningens modell är ett tydligt hot mot detaljhandelsmonopolet och folkhälsan. IOGT-NTO anser därför att förslaget ej bör genomföras.

IOGT-NTO

Gammalgårdsvägen 38 • Box 12825 • 112 97 Stockholm • Telefon: 08-672 60 00 • Fax: 08-672 60 01
E-post: info@iogt.se • Hemsida: www.iogt.se

Utredningens uppdrag

Regeringen beslutade i mars 2010 att utse en särskild utredare för att ta fram ett förslag till hur gårdsförsäljning av alkoholdrycker ska kunna ske på ett sätt som är förenligt med EU-rätten liksom detaljhandelsmonopolet och utan att det leder till negativa konsekvenser för folkhälsan.

I kommittédirektiven anges att s.k. gårdsförsäljning innebär försäljning av egenproducerade alkoholdrycker på gård till konsument och att ett föreslaget regelverk som möjliggör gårdsförsäljning inte får stå i strid med EU-rätten och inte heller leda till ett ifrågasättande av detaljhandelsmonopolet. Om det under utredningen skulle visa sig att det inte är möjligt att tillåta gårdsförsäljning med hänsyn till de angivna förutsättningarna ska utredaren informera Regeringskansliet.

Utredningens förslag

Utredningen konstaterar att en reglering där gårdsförsäljning av alkoholdrycker förbehålls enbart inhemskt producerade alkoholdrycker och hindrar utländskt producerade alkoholdrycker från att på samma villkor nå den svenska konsumentmarknaden innebär åtminstone ett indirekt gynnande av inhemska alkoholdrycker framför utländska och därmed en faktisk diskriminering av utländska produkter. Eftersom en sådan reglering skulle strida mot EU-rätten föreslår utredningen en modell som möjliggör för den som bedriver gårdsförsäljning att inte enbart sälja sina egna alkoholdrycker utan även alkoholdrycker som tillverkats av andra, både svenska och utländska, så länge dessa är av samma slag som tillverkaren själv tillverkar.

Vidare slår utredningen fast att det inte är förenligt med EU-rätten och då särskilt den fria etableringsrätten att ställa krav på att försäljningen endast ska få ske på en gård på landsbygden. Utredningen har därför valt att inte begränsa gårdsförsäljningen geografiskt. Alla som yrkesmässigt tillverkar alkoholdrycker ska efter särskilt tillstånd få bedriva gårdsförsäljning och försäljningen ska kunna ske var som helst och behöver inte knytas till tillverkningsstället.

Den av utredningen föreslagna modellen innehåller dock vissa begränsningar. Gårdsförsäljningen ska enbart kunna ske i samband med studiebesök på tillverkningsstället, föreläsning eller någon annan liknande upplevelsetjänst med anknytning till den aktuella alkoholdrycken som erbjuds allmänheten mot betalning. Vidare ska försäljningen till varje enskild person vid besökstillfället inte överstiga 1 liter spritdryck, 3 liter vin eller andra jästa alkoholdrycker eller 5 liter starköl. Tillståndshavarens sammanlagda gårdsförsäljning får heller inte överstiga 1500 liter 100 volymprocent alkohol per år vilket enligt utredningen motsvarar 3 750 liter spritdryck, 10 000 liter vin och 27 273 liter starköl. Utredningen föreslår vidare att kommunen och polismyndigheten ska utöva den primära tillsynen över gårdsförsäljningen.

IOGT-NTO

Gammelmårdsvägen 38 • Box 12825 • 112 97 Stockholm • Telefon: 08-672 60 00 • Fax: 08-672 60 01
E-post: info@iogt.se • Hemsida: www.iogt.se

Förslaget hotar den svenska alkoholpolitiken

I mer än 100 år har Sverige bedrivit en restriktiv och framgångsrik alkoholpolitik. Målet för den svenska alkoholpolitiken har sedan länge varit att främja folkhälsan genom att minska alkoholens skadeverkningar. Målet ska nås genom insatser som motverkar skadligt dryckesbeteende och bidrar till en minskad totalkonsumtion.

Sverige saknar inte problem men sticker ut i ett europeiskt perspektiv. Den totala konsumtionen, skadorna och de sociala konsekvenserna för alkohol är lägre här än i Europa i övrigt. Här betraktar vi försäljning av alkoholdrycker som en social och inte en närings- eller jordbrukspolitisk fråga. Hög alkoholskatt, åldersgränser och detaljhandelsmonopol är andra viktiga faktorer som bidragit till den svenska framgångsrika alkoholpolitiken. Den svenska modellen framhålls som ett föredöme världen över och allt fler länder väljer att införa vår politik.

En bärande princip i svensk alkoholpolitik är att handel med alkoholdrycker ska vara kontrollerad. Tillgänglighetens betydelse har slagits fast i forskning och regeringar har valt att bygga politiken på slutsatsen att ju svårare det är att få tag på alkohol, desto mindre dricks det totalt sett och desto färre människor skadas på grund av alkoholen. En annan viktig grundsten i alkoholpolitiken är den så kallade desintresseringsprincipen. Den innebär att man försöker så långt som möjligt begränsa de privata vinstintressena i alkoholhanteringen. Privata aktörer med vinstintresse verkar för ökad konsumtion vilket står i strid med folkhälsointresset av minskad alkoholkonsumtion och minskade skador.

Denna politik har ett starkt folkligt stöd. Undersökning efter undersökning visar att svenska folket är mycket nöjda med de tillgänglighetsbegränsningar som finns idag och framför allt ökar stödet stadigt för det statliga detaljhandelsmonopolet, Systembolaget AB. Kring Systembolagets existens råder även politisk enighet.

Det är därför förvånande när utredningen föreslår en modell som i grunden skulle förändra den svenska alkoholpolitiken. Att låta både svenska och utländska tillverkare av alkohol få sälja alkoholdrycker direkt till konsumenter innebär ett tydligt avsteg från desintresseringsprincipen och kommer att leda till ökad försäljning och därmed ökad alkoholkonsumtion i samhället. Förslaget innebär en prioritering av producenternas intresse av ökad försäljning framför folkhälsoskäl och undergräver förtroendet för den svenska alkoholpolitiken och dess mål.

IOGT-NTO är mycket kritiska till den modell som utredningen föreslår och kallar för gårdsförsäljning. Vi anser att det är grovt vilseledande att benämna modellen för gårdsförsäljning då det är långt ifrån den ursprungliga tanken om försäljning från små svenska företag på den svenska landsbygden. Förslaget öppnar upp för hundratal svenska och utländska vin, öl- och sprittillverkare som kommer kunna vara placerade överallt i hela Sverige, både i städer och på landsbygden. De kommer att utnyttja rätten att sälja sina varor direkt till konsumenter maximalt och risken är stor att ålderskontroller och tillsynen kommer att fungera mycket dåligt.

IOGT-NTO

Gammelgårdsvägen 38 • Box 12825 • 112 97 Stockholm • Telefon: 08-672 60 00 • Fax: 08-672 60 01
E-post: info@iogt.se • Hemsida: www.iogt.se

Utredningen föreslår vissa begränsningar och slår fast att den föreslagna modellen ligger helt i linje med den nuvarande svenska alkoholpolitiken. Något vi anser är direkt anmärkningsvärt. Vi anser tvärtom att det är ett stort avbräck i den svenska politiken och vi är övertygade om att EU-domstolen, om utredningens förslag blir verklighet, kommer att ifrågasätta hela den svenska modellen.

Sverige behöver inte ytterligare liberaliseringar av alkoholpolitiken genom nya försäljningskanaler och fler aktörer på marknaden. Om vi ska värna folkhälsan och minska alkoholkonsumtionen och skadorna inom familjer och i samhället behöver vi en fortsatt restriktiv alkoholpolitik med ett väl fungerande detaljhandelsmonopol.

Förslaget hotar detaljhandelsmonopolet

Till skillnad från Alkohollagsutredningen kommer denna utredning fram till att gårdsförsäljning enligt utredningens modell inte kommer att leda till att detaljhandelsmonopolet måste avskaffas. IOGT-NTO delar inte utredningens uppfattning i denna fråga och anser att modellen överhuvudtaget inte bör kallas för gårdsförsäljning.

Kommittédirektivet anger tydligt att förslagets regelverk inte får stå i strid med EU-rätten och inte heller leda till ett ifrågasättande av detaljhandelsmonopolet. Att låta svenska alkoholtillverkare sälja endast sina produkter på tillverkningsstället, främst på den svenska landsbygden, strider tydligt mot EU-rätten. Det slås fast tidigt i utredningen. Precis som Alkohollagsutredningen tidigare visat går verklig gårdsförsäljning inte att förena med EU-rätten och detaljhandelsmonopolet. Det finska exemplet är ytterligare exempel på att gårdsförsäljning strider mot EU-rätten.

Istället för att meddela regeringen detta har utredningen valt att utvidga begreppet gårdsförsäljning till att omfatta betydligt mer än vad som var tanken från början. IOGT-NTO är starkt kritiska till hur utredningen negligerat direktiven och på ett missvisande sätt använt begreppet gårdsförsäljning.

Detaljhandelsmonopolet är en hörnsten i den svenska alkoholpolitiken och den har sanktionerats genom EU-domstolens dom i Franzén-målet. Motivet med det statliga monopolet är att skydda folkhälsan mot alkoholens skadeverkningar genom att begränsa konsumtionen av alkoholdrycker.

Utredningens förslag öppnar upp nya försäljnings- och marknadsföringskanaler för både svenska och utländska tillverkare direkt till konsumenter och innebär en direkt begränsning av Systembolagets hittills heltäckande ensamrätt till detaljhandel med sprit, vin och starköl. Om gårdsförsäljning enligt utredningens modell med licensierade butiker blir verklighet kommer alkoholkonsumtionen med all sannolikhet att öka. Införandet av en sådan reglering kan därmed svårligen påstås syfta till att skydda folkhälsan och riskerar att radera hela motivet med detaljhandelsmonopolet.

Ett flertal experter i utredningen har påpekat att just detta kan leda till att EU-domstolen gör bedömningen att den svenska alkoholpolitiska regleringen inte längre på ett

IOGT-NTO

Gammalgårdsvägen 38 • Box 12825 • 112 97 Stockholm • Telefon: 08-672 60 00 • Fax: 08-672 60 01
E-post: info@iogt.se • Hemsida: www.iogt.se

sammanhängande och systematiskt sätt syftar till att skydda folkhälsan och därmed inte är förenligt med artikel 37 i Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (FEUF). IOGT-NTO delar den uppfattningen och är djupt oroade över att utredningen riskerar hela monolets existens genom att föreslå ett införande av gårdsförsäljning.

Vid en prövning i EU-domstolen, som är den instans som slutligen kommer att pröva frågan, är vi övertygade om att Sverige inte kommer att kunna försvara detaljhandelsmonopolet under artikel 37 i FEUF om gårdsförsäljning tillåts. Sverige kan därmed tvingas att ändra lagstiftning och behöva upphäva detaljhandelsmonopolet.

Idag finns möjlighet för producenter av alkoholdrycker att sälja sina gårdstillverkade produkter på de tre närmaste Systembolagen. Även provsmakning av produkterna är idag möjligt. Rådande ordning anser vi är fullt tillräcklig för de producenter som vill sälja sina gårdstillverkade produkter.

IOGT-NTO kräver att monopolet försvaras och att folkhälsan skyddas genom att utredningens förslag arkiveras istället för att verkställas.

Förslaget hotar folkhälsan

Detaljhandelsmonopolet, som numera är en nordisk tradition med starkt stöd bland befolkningen, räddar liv. Forskning visar att låg tillgänglighet hör till de mest effektiva policyåtgärderna för att minska alkoholskador. Målet för den svenska alkoholpolitiken är att minska den totala alkoholkonsumtionen i samhället. Gårdsförsäljning enligt den modell som utredningen föreslår är inte alls förenligt med detta mål.

IOGT-NTO är mycket oroade över de negativa konsekvenser som utredningens förslag kommer att innebära för folkhälsan. Förslaget kommer att öka tillgängligheten och antalet aktörer på detaljhandelsmarknaden för alkoholdrycker vilket kommer att leda till ökad totalkonsumtion i samhället.

Utredningen konstaterar själva att omfattningen och konsekvenserna inte med säkerhet går att bedöma. Vidare anser man att förslaget inte får några negativa konsekvenser för folkhälsan av betydelse. IOGT-NTO delar inte utredningens uppfattning. Tvärtom tror vi att förslaget kommer att få mycket stor och negativ betydelse för den svenska alkoholpolitiken och människors hälsa.

Förslaget är ett hot mot monopolet, som vi argumenterat för i tidigare avsnitt, samtidigt som ett flertal forskningsrapporter visar att ett avskaffande av detaljhandelsmonopolet innebär kraftiga konsekvenser för folkhälsan. Likaså innebär ett ökat antal försäljningsställen ett hot mot folkhälsan. Stockholms universitet har beräknat att 2000 fler människor skulle dö varje år om alkohol såldes i dagligvaruhandeln. Dessutom skulle vi ha 20 000 fler våldsbrott, 6 600 fler rattfulla och 11 miljoner fler sjukdagar om året. Den så kallade Holder-rapporten slår fast att ökningen i konsumtionen skulle bli cirka 17 procent för det fall försäljningen skulle begränsas till specialbutiker för alkoholförsäljning och med hela 37 procent om all försäljning av alkoholdrycker sker i dagligvaruhandeln.

IOGT-NTO

Gammelgårdsvägen 38 • Box 12825 • 112 97 Stockholm • Telefon: 08-672 60 00 • Fax: 08-672 60 01
E-post: info@iogt.se • Hemsida: www.iogt.se

Även Statens folkhälsoinstitut har visat på vilka negativa konsekvenser förslaget med gårdsförsäljning enligt utredningens modell skulle innebära. Forskningsanalysen, som genomförts på uppdrag av utredningen, visar bland annat att utredningens förslag kan leda till att antalet dödsfall ökar med 385 fall per år, att misshandelsfallen kommer att öka med cirka 4400 och sjukfrånvaron med 2,3 miljoner dagar per år. Om detaljhandelsmonopolet upphör blir den negativa påverkan på folkhälsan betydligt större. Utredningen har valt att negligera denna konsekvensbeskrivning som forskare på Statens folkhälsoinstitut redovisar vilket vi anser mycket anmärkningsvärt.

En undersökning som vi på IOGT-NTO genomfört visar även att förslaget kommer att påverka kommunerna negativt. Över hälften av Sveriges socialnämndsordföranden tror att alkoholkonsumtionen i deras kommun kommer att öka om förslaget till gårdsförsäljning blir verklighet. Varannan anser sig inte ha resurser att hantera en konsumtionsökning.

De många negativa konsekvenserna är tydliga. Samtidigt finns inga tillförlitliga beräkningar om positiva effekter. Argument om ökat antal arbetstillfällen på landsbygden och ökad turism bygger bara på antaganden. Det finska exemplet visar tydligt att gårdsförsäljning går dåligt och de positiva effekterna få.

Alkoholmissbruket kostar samhället varje år miljarder kronor. Ett ökat drickande kommer att innebära större kostnader och fler mänskliga tragedier. Förslaget kommer att få konsekvenser på sjukdomar, sociala problem och våld. Vi ser ingen anledning att riskera så många människors hälsa och ett lands så framgångsrika alkoholpolitik.

Utredningens förslag går långt utöver direktiven och ligger inte alls i linje med den politik och mål som regeringen fastställt. Införande av gårdsförsäljning i enlighet med utredningens modell är ett tydligt hot mot detaljhandelsmonopolet och folkhälsan. IOGT-NTO anser därför att förslaget ej bör genomföras.

IOGT-NTO

Anna Carlstedt
Förbundsordförande

Stefan Bergh
Generalsekreterare

IOGT-NTO

Gammalgårdsvägen 38 • Box 12825 • 112 97 Stockholm • Telefon: 08-672 60 00 • Fax: 08-672 60 01
E-post: info@iogt.se • Hemsida: www.iogt.se